

sadece Ebû Hanîfe'nin görüşlerini rivayet ettiği bir meclisi olduğuna dair rivayetler, onun Ebû Hanîfe'nin halkasındaki fikhî birikimi rivayet etmek ve kayda almakla tanınan ilk simalardan biri olduğu yönündeki kayıtlarla örtüşmektedir. "Câmi" lakabıyla tanınan Nûh b. Ebû Meryem'e bu lakabın verilmesinin sebebi bazı rivayetlere göre Ebû Hanîfe'nin fikhini ilk defa derleyen kişi olması, bazılarına göre ise İslâm ilimlerinin birçok dalında faaliyet göstermiş bulunmasıdır.

Ebû Hanîfe'nin kadılık yapmaya uygun bulunduğu on talebesi arasında zikredilen Nûh b. Ebû Meryem hocası henüz hayatta iken Halife Mansûr zamanında Merv kadısı olmuştur. Kadılığa tayin edildikten sonra hocasının kendisine gönderdiği mektup, Ebû Hanîfe'nin fikh usulü ve edebû'l-kazâ (muhâkeme usulü) hakkındaki görüşlerini içeren en eski metinlerden biri olarak kabul edilmektedir. Söz konusu mektupta Ebû Hanîfe şer'î hükmün meşruiyet delillerini sıralamakta, kıyastan kısaca bahsetmekte, muhâkeme usulünün temel prensiplerini ve kadıların bu hususta dikkat etmeleri gereken bazı noktaları belirtmektedir. Ebû Hanîfe'nin halkasına mensup birçok fakih gibi Mürcî olmakla suçlanan Nûh b. Ebû Meryem, Cehmiyye'ye karşı mücadele etmiş ve bu konudaki görüşleri talebesi Nuaym b. Hammâd'ın Cehmiyye'ye yönelik kaleme aldığı reddiyelelerine kaynaklık etmiştir.

Hadis usulünde Kur'an'ın fazileti hakkında iyi niyetle hadis uyduranlara örnek olarak zikredilen Nûh b. Ebû Meryem'in hadis rivayetleri Abdullah b. Mübârek, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Nesâî, Dârekutnî gibi birçok hadis âlimi tarafından "münker, metrûk, leyse bi şey'in" ifadeleriyle cerhedilmiştir. Diğer bazı erken dönem ricâl eserlerinde ise hakkında olumsuz bir değerlendirme yapılmaksızın anılmakta ve bazılarında sadece kötü niyetli olmayan zabt sorunundan söz edilmektedir. Öte yandan Nûh b. Ebû Meryem'in Ebû Hanîfe'den aktardığı bazı görüşler Hanefî müellifleri tarafından tartışılmıştır (bu konuda bazı bilgi ve değerlendirmeler için bk. *Tecrid Tercemesi*, I, 286-289, 496-498).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 371; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VIII, 111; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 485; İbn Adî, *el-Kâmil*, s. 2505-2508; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, I, 252; İbnü's-Salâh, *Ülümü'l-hadis*, s. 100; Mizî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXX, 56-61; Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, IV, 275, 279, 280; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 141-160*, s. 641; *sene 171-180*, s. 386-388; *sene 221-230*, s. 426;

İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, VI, 18; Bezzâzî, *Menâkıbü Ebi Hanîfe*, Beyrut 1401/1981, s. 363-364, 512; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, X, 434, 486-489; İbn Kutluboga, *Tâcü't-terâcim fi men şannefe mine'l-Hanefiyye* (nşr. İbrâhîm Sâlih), Beyrut 1412/1992, s. 76; Mahmûd b. Süleyman el-Kelevî, *Ketâ'ibü'l-âlimi'l-ahyâr min fukahâ'i mezhebi'n-Nü'mâni'l-muhtâr*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 630, vr. 88^v-89^v; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), II, 335; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye* (nşr. Ahmed Za'bî), Beyrut 1418/1998, s. 362-365; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 286-289, 496-498.

EYYÜP SAİD KAYA

NÜH b. MUSTAFA

(نوح بن مصطفى)

(ö. 1070/1660)

Osmanlı âlimi.

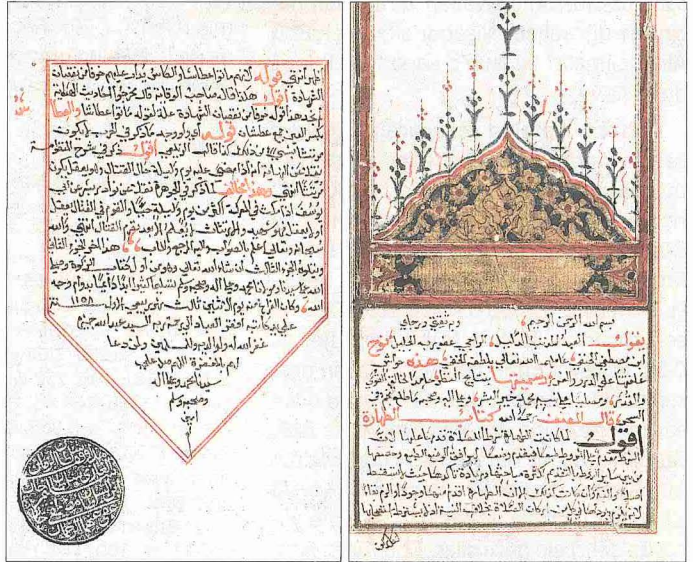
Amasya'da doğdu. Rûmî, Konevî ve Mısırî nisbeleriyle anılmaktadır. Muhammed el-Hicâzî'den hadis, Abdülkerîm es-Sûsî'den fıkıh okudu. Hasan b. Ali el-Halvetî vasıtasıyla Halvetî tarikatına intisap etti. Konya'da bir müddet müftülük yaptıktan sonra Amasyalı Ömer Paşa'nın Mısır valiliğine tayini üzerine onunla birlikte Mısır'a gitti. 22 Zilkade 1070'te (30 Temmuz 1660) Kahire'de vefat etti.

Eserleri. A) Fıkıh. *Netâ'icü'n-nazar fi havâşî'd-Dürer* (İstanbul 1314); *'Umdu-tü'r-râgıbîn fi ma'rifeti aḥkâmi'imâdi'd-dîn* (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 571/7, 1142/3); *el-Kelâmü'l-mesûk li-beyâni mesâ'ilil-mesbûk* (Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, nr. 652/4; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 571/11, 1142/17); *Fethu'l-celil 'alâ 'abidihiz-zelîl fi beyâni mâ verede fi'l-istiḥlâf fi'l-cum'ati mine'l-eḳâvil*. Cuma

için tayin edilmiş hatibin sultan veya nâibinden izin almadan yerine bir başkasını bırakıp bırakmayacağı konusuna dairdir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 833/3; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 571/6); *el-Lüm'â fi âḫiri zuhri'l-cum'â* (Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, nr. 652/5; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 571/5); *el-İktidâ bi's-Şâfi'i ve 'ademi cevâzih* (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1142); *Eşrefü'l-mesâlik fi'l-menâsik* (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 386/1; Ayasofya, nr. 4786/1); *es-Seyfü'l-mucezzem li-kâtâli men heteke ḥurmete'l-ḥaremi'l-muḥarrem* (1041 yılı Ramazanının son on gününde, [10-20 Nisan 1632]) bir grup isyancının Mekke'de Harem'e girip buranın saygınlığıyla bağdaşmayan filler işlemesi yüzünden yöneticilerin bunlara uygulanacak hükümleri sorması üzerine pek çok âlim gibi Nûh b. Mustafa'nın da kaleme aldığı bir risâledir (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 571/3).

B) Kelâm. *Tercüme-i Milel ve'n-nihal* (Kahire 1263; İstanbul 1279; asıl metinle tercüme arasında yer yer farklılıklar bulunmaktadır); *el-Fevâ'idü'l-mühimme fi beyâni iştirâti't-teberri fi İslâmi ehli'z-zimme* (Kelime-i şehâdet getiren bir hıristiyanın Müslümanlığına hükmedilmesi konusunda ortaya çıkan problemlerle ilgili sorulara cevap mahiyetinde kaleme alınmıştır; Süleymaniye Ktp., Kılıç Âli Paşa, nr. 565; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 571/1, 1142/11); *Zübdetü'l-kelem fi mâ yeḫtâcu ileyhi'l-ḥâş ve'l-âm fi'l-akâ'id* (Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 1427; Nuruosmaniye Ktp., nr. 2150); *Risâle fi elfâzi'l-küfr* (Süleymaniye Ktp.,

Nûh b. Mustafa'nın *Netâ'icü'n-nazar fi havâşî'd-Dürer* adlı eserinin ilk ve son sayfası (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 860)

Esad Efendi, nr. 1190; Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 115/2); *Mürşidü'l-hüdâ fi haqqı ebeveyni'-resûl* (Nuruosmaniye Ktp., nr. 1210; Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 303).

C) Diğer Eserleri. *Mevlidü'l-Muştafâ ve mevâlidü'l-hulefâ* (nşr. Habîb Muhammed b. Sadak Muhammed İbrâhîm, Bombay 1296/1878); *Risâle fi'l-fark beyne'l-hadîsi'l-kudsî ve'l-Kur'ân ve'l-hadîsi'n-nebevî* (Hayati Yılmaz tarafından yayımlanmıştır [bk. bibl.]); *el-Kavlü'd-dâl 'alâ hayâtî'l-Hağır ve vücûdî'l-abdâl* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1446/13; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 571/2, 1147/15); *ed-Dürü'l-munazzam fî menâkıbi'l-İmâmi'l-A'zam* (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 571/4, 1147/27); *Risâle fi cevâzi ta'miri'l-Kâ'be* (Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 646/3); *Şerhu'l-Câmi'i's-şagîr* (Nuruosmaniye Ktp., nr. 947; Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 315). 1000 (1592) yılı başlarında Türkçe olarak kaleme alınan *Bostân-ı Kudsî ve Gülistân-ı Ünsî* adlı bir eser Nüh b. Mustafa'ya nisbet edilmişse de Bursalı Mehmed Tâhir bu kitabın aynı adı taşıyan başka bir müellife ait olduğunu belirtmektedir (*Osmanlı Müellifleri*, II, 44).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, I, 253; II, 1199, 1302, 1821; *Osmanlı Müellifleri*, II, 44; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, II, 498; *İzâhu'l-meknûn*, I, 87, 451; II, 110, 207, 375, 411, 467, 468, 500; Brockelmann, *GAL*, II, 314, 407; *Suppl.*, II, 432; Zirikî, *el-A'lâm*, VIII, 51; Hayati Yılmaz, "Nuh b. Mustafa el-Konevî'nin er-Risâle fi'l-fark beyne'l-hadîsi'l-kudsî ve'l-Kur'ân ve'l-hadîsi'n-nebevî Adlı Risâlesi", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, I/1, İstanbul 2003, s. 167-178; *Mu'cemü'l-mahtûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbûl ve Anâtu'l* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], III, 1625-1627.

ÖMER TÜRKER

NÜH SÜRESİ

(سورة نوح)

Kur'ân-ı Kerîm'in
yetmiş birinci sûresi.

Mekke döneminde nâzil olmuştur. Muhtevasında Hz. Nüh'un Allah elçisi olarak görevlendirilmesinden ve tebliğ faaliyetlerinden söz edildiği için sûre bu adla anılmıştır. Yirmi sekiz âyet olup fâsılası "م، ن" harfleridir. Genellikle Mekki sûrelerde olduğu gibi Nüh sûresinde de tevhid inancına davet, Allah'a karşı saygılı olma ve risâletini benimseyerek Nüh'ü itaat etme konuları işlenir. Nüh kavmine yönelik uya-

rılar Şuarâ sûresinde de yer almaktadır (26/105-120). Bu sûre aynı zamanda Hz. Nüh'un, çağrısına uymayan kavmine yaptığı bedduayı da içermektedir. Nüh sûresi, muhtevasının sadece Hz. Nüh ve kavmiyle ilgili olması açısından peygamber isimleriyle anılan diğer altı sûreden farklılık gösterir. Zira diğerlerinde sûreye adı verilen peygamberle birlikte başka peygamberin kıssaları ve tebliğlerine de yer verilmektedir.

Sûrenin muhtevasını iki bölüm halinde ele almak mümkündür. Birinci bölüm (âyet 1-20), Hz. Nüh'un kavmine peygamber olarak gönderildiğini ve kendilerine elem verici bir azap gelmeden onları uyarmakla görevlendirildiğini ifade eden âyetle başlar. Ardından Nüh'un kavmine hitap tarzına temas edilerek onları putlara değil Allah'a kulluk etmeye, O'na saygılı olmaya ve kendi nübüvvetini benimseyip yanında yer almaya çağırıldığı belirtilir. Bu yola girdikleri takdirde Cenâb-ı Hak'ın mağfiretine mazhar olup O'nun belirlediği zamana kadar varlıklarını sürdürebilecekleri bildirilir. Nüh'un hak dine davet şekli kendi dilinden aktarılır; onun bu faaliyetini gece gündüz, gizli âşikâr her fırsatta tekrar ettiği, fakat muhataplarının çağırısı duymamak için kulaklarını tıkadıkları, Nüh'u görmemek ve onunla karşılaşmamak için çeşitli çarelere başvurdukları ifade edilir. Bölümün son kısmında Hz. Nüh'un muhataplarını etkilemek amacıyla yeni bir davet girişiminde bulunduğu, başışlanma istedikleri takdirde Allah'ın nihaysiz lutuf-kârlığına mazhar olacakları, dünyada da mal ve evlât nimetlerine kavuşacaklarını haber verdiği belirtilir; Allah'ın insanın yaratılışı ve tabiatın işleyişine dair bazı lutuflarını hatırlattığı kaydedilir.

Sûrenin ikinci bölümü (âyet 21-28) Hz. Nüh'un kavmi hakkında rabbine olan şikâyetiyle başlar. Zira Nüh uzun yıllar (el-Ankebût 29/14) kavmiyle birlikte bulunarak kendilerini hakka çağırması, fakat onların büyük çoğunluğu servet ve taraftar sahibi inaçsızların yanında yer almış, çeşitli hile ve tuzaklar kurarak Nüh'u susturmak istemiş, Ved, Süva', Yegûs, Yeûk, Nesr diye isimlendirilen putlara tapmayı sürdürmüş ve birçok kişiyi hak yoldan saptırmıştır. Bölümün son âyetlerinde Hz. Nüh'un, islah olmayacağı kanaatine vardığı bu insanların yok edilip nesillerinin kurutulmasını Cenâb-ı Hak'tan talep ettiği, bunun üzerine onların suda boğulduğu ifade edilir. Sûre Hz. Nüh'un kendisinin, anne ve babasının, aile fertlerinden mümin olanların

Nüh sûresinin ilk âyetleri

ve kadın erkek bütün müminlerin başışlanmasını, zalimlerin ise yok edilmesini istediği bir dua ile son bulur.

Hz. Nüh ilâhî vahye dayanan çağırısı etkin bir şekilde insanlara ilk tebliğ eden, Kur'ânî beyanın zâhirî mânasına göre kavmi içinde 950 yıl kalan azimli ve iradeli bir peygamberdir. Israrlı tebliğ ve irşad faaliyetlerine rağmen muhataplarının büyük çoğunluğu çağrısına uymamıştır. Bunun sebebi Nüh kavminin dünya servetine boyun eğip çok tanrılı inançtan ayrılmamak, inatçı ve kibirli olmak, ruhî yeteneklerini gerçeğe karşı kapalı tutmaktır.

Bazı kaynaklarda yer alan, "Nüh sûresini okuyan kimse Hz. Nüh'un davetinin ulaştığı müminlerden biri sayılır" meâlindeki hadisin (Zemahşerî, VI, 221; Beyzâvî, IV, 330) mevzû olduğu kabul edilmiştir (Muhammed et-Trablusî, II, 724; İbrâhîm Ali, s. 439, 450). Ahmed Muhammed Hüleyl, Nüh sûresinden çıkarılabilecek ibret verici sonuçlar hakkında bir risâle telif etmiş (*Te'emmülât fi sûreti Nüh 'aleyhis-selâm*, Amman 1981), Ca'fer Şerefeddin de *Haşâ'ışü's-süver* adlı derleme eserinde sûrenin hedefi ve muhtevası ile diğer özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir (X, 163-181).

BİBLİYOGRAFYA :

Zemahşerî, *el-Keşşâf* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Riyad 1418/1998, VI, 221; Beyzâvî, *Envârü'l-tenzil*, Beyrut 1410/1990, IV, 330; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşşü'l-ilâhî 'an şedîdî'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vahî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408/1987, II, 724; Ca'fer Şerefeddin, *Haşâ'ışü's-süver*, Beyrut 1420/2000, X, 163-181; İbrâhîm Ali es-Seyyid Ali İsâ, *Fezâ'ilü süveri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire 1421/2001, s. 439, 450; Seyyid Muhammed Hüseyinî, "Sûre-i Nüh", *DMT*, IX, 397-398.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU